

ФЕНОМЕН ПОЛІТИЧНОГО ЛІДЕРСТВА У XXI СТОЛІТТІ**THE PHENOMENON OF POLITICAL LEADERSHIP IN THE 21ST CENTURY****Лютко Н.В.,***кандидат політичних наук,
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних наук
Хмельницького національного університету***Цепкало Т.О.,***кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри журналістики, реклами та зв'язків з громадськістю
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського***Прокоф'єва О.О.,***кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького*

Статтю присвячено дослідженню феномена політичного лідерства у XXI столітті. Інтерес до феномену політичного лідерства має досить глибокі історичні коріння.

Визначено, що інтерес суспільства до особистостей політичних лідерів виникає у нестабільні періоди їхнього національного розвитку, бо саме в цей момент починає з'являтися велика кількість осіб, які прагнуть прийти до влади, самоствердитися та реалізуватися в політиці. Процес лідерства завжди є тривалим і динамічним.

Зазначено, що більша частина суспільства вважає політичного лідера авторитетним керівником певної політичної партії або організації. Маючи певні важелі впливу він в змозі відігравати провідну чи суттєву роль у політичних процесах та ситуаціях.

Розглянуто велику кількість визначень поняття лідерства та виділено найголовніші та найактуальніші, а саме: по-перше, лідерство включає в себе набір певних якостей лідера, а також його здібності налагоджувати міжособистісні взаємовідносини; по-друге лідерство завжди є взаємопов'язаним з однодумцями, з підлеглими, з суспільством; і останнє це те, що лідерство це та роль, яку виконує особистість в політичному суспільстві та системі в цілому.

Проаналізовано основні теорії лідерства в яких вчені в різні часи намагалися пояснити основні причини та функції лідерства. З допомогою цих концепцій стають зрозумілішими актуальні проблеми дослідження феномену політичного лідерства. Вважаємо, що серед розмаїття концепцій, які пояснюють феномен лідерства є наступні теорії: теорії лідерських рис; теорії навколишнього середовища, або ситуативні теорії; особистісно-ситуативні теорії; теорії «очікування – взаємодія»; гуманістичні теорії; атрибутивні теорії; теорії «обміну», «трансактного аналізу» і трансформаційного лідерства; мотиваційні теорії.

В статті перелічені основні функції політичного лідерства, розкривають сутність лідерської діяльності та визначають типологію лідерства.

Ключові слова: феномен, лідерство, політика, суспільство.

The article is devoted to the study of the phenomenon of political leadership in the 21st century. Interest in the phenomenon of political leadership has quite deep historical roots.

It has been determined that public interest in the personalities of political leaders arises in unstable periods of their national development, because it is at this moment that a large number of individuals who seek to come to power, assert themselves and realize themselves in politics begin to appear. The process of leadership is always long and dynamic.

It is noted that most of the society considers a political leader to be the authoritative leader of a certain political party or organization. Having certain levers of influence, he is able to play a leading or significant role in political processes and situations.

A large number of definitions of the concept of leadership are considered and the most important and relevant ones are highlighted, namely: first, leadership includes a set of certain qualities of a leader, as well as his abilities to establish interpersonal relationships; secondly, leadership is always interconnected with like-minded people, with subordinates, with society; and the last thing is that leadership is the role that an individual performs in political society and the system as a whole.

The main theories of leadership were analyzed in which scientists at different times tried to explain the main reasons and functions of leadership. With the help of these concepts, the actual problems of researching the phenomenon of political leadership become clearer. We believe that among the variety of concepts that explain the phenomenon of leadership there are the following theories: theories of leadership traits; environmental theories, or situational theories; personal and situational theories; "expectation-interaction" theories; humanistic theories; attributive theories; theories of "exchange", "transactional analysis" and transformational leadership; motivational theories.

The article lists the main functions of political leadership, reveals the essence of leadership activity and defines the typology of leadership.

Key words: phenomenon, leadership, politics, society.

Постановка проблеми. На сьогодні існує велика кількість наукових доробків з проблематики політичного лідерства. Всі вони засновані на значних фактах. Більшість науковців у своїх дослідженнях розглядають лідера, як особистість у різних сферах, а саме: правовій, соціальній, психологічній та політичній. Опіраючись на різні методологічні підходи, щодо окресленої проблематики потрібно дослідити феномен політичного лідерства у XXI столітті. Визначити, хто ж такий справжній лідер та якими якостями повинен володіти справжній лідер. Адже проблема лідерства для громадян нашої держави представляє особливу зацікавленість, бо саме ефективна управлінська діяльність політичних лідерів забезпечує ефективне функціонування соціальних інститутів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значною базою дослідження даного феномену виступають роботи закордонних науковців, а саме: С. Кулі, Л. Бернард, Л. Боунер, Е. Мансон, Ф. Фідлер, К. Девіс, Р. Мертон, Р. Стодгілл, С. Міллз, М. Сміт. В Україні проблематикою політичного лідерства займалися: Ю. Зушник, О. Кривошеєнко, В. Яблонський, Д. Видрін, Б. Кухти, Н. Теплоухова, А. Пахарєва та інші. Проте, незважаючи на підвищений інтерес вітчизняних і закордонних науковців до досліджуваної проблематики, досі маловивченим залишається концептуалізація даної проблематики, особистісні риси, якими повинен володіти справжній політичний лідер та його імідж.

Мета статті полягає в аналізі основних підходів щодо вивчення феномену політичного лідерства у XXI столітті; розглянути основні функції політичного лідера; визначити явище іміджу та харизми політичного лідерства.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових досліджень феномену політичного лідерства вказує на те, що його витoki починаються із США. Більшість праць свідчать про практичний характер цих досліджень. Взагалі досліджуваний феномен є багатограним та комплексним. Ми не можемо взяти певну політичну особистість, її діяльність та аналізувати. Тому, що по-перше лідер завжди працює в команді, у нього є помічники та радники. Він виконує певні завдання, до цієї діяльності задіяно багато ресурсів та засобів.

Етимологія поняття «лідер» показує, що цей термін почав активно використовуватися в XIII–XIV століттях і позначає повну особу, яка керує групою людей або ж може бути керівником організації чи держави [1].

В науковий обіг цей термін введено на початку XX століття, але виникають певні труднощі при його дослідженні. Справа в тому, що кожна нація трактує його по своєму.

Наприклад в англійській мові воно трактується як «провідний» або «той, що вказує шлях», «керівник», «командир», «управляючий». Наразі це поняття

є дещо ширшим і означає «ведення за собою», «управління», «зверхність», «головування».

Якщо поринути в часи античності томи можемо побачити, що філософи тих часів вже замислювалися та досліджували людей, які управляли народом або військами.

Особливої уваги заслуговує думка мислителя часів Середньовіччя Ніколо Макіавеллі, який говорив про те, що політичний лідер – це керівник, який об'єднує суспільство і представляє його інтереси там де це потрібно. Зазвичай може користуватися різними засобами для забезпечення порядку і збереження своєї посади [2].

Щодо визначення поняття «політичний лідер» можемо зазначити, що в наукових джерелах трактується по-різному.

В політологічному словнику, цей термін позначається як авторитетний член організації, групи або суспільства, вплив якого дозволяє відіграти йому провідну чи суттєву роль у політичних процесах або ситуаціях, це властивин, який може використовувати будь-які методи та засоби для наведення порядку та збереження свого властвования [3].

Сучасний дослідник політичного лідерства А. Пахарєв вважає, що політичне лідерство має взаємозв'язок, взаємодію взаємовплив основних його елементів: лідер – послідовники – середовище – завдання. Лідерство містить в собі не тільки набір потрібних особистісних якостей і здібностей, а і ділових міжособистісних взаємовідносин, а також здійснює цілеспрямований і передбачуваний вплив [4].

У політичному енциклопедичному словнику поняття «політичне лідерство» трактується як процес взаємодії між людьми, в ході якого наділені реальною владою та є авторитетними, здійснюють легітимний вплив на суспільство, яке добровільно передає лідерові частину своїх політико-владних повноважень і прав [5].

В даному випадку вбачаємо правильність, що у визначенні зазначено таке поняття, як «легітимність», тобто лідер є законом і обраним народом.

Дуже часто можна почути такий вислів: «Не кожний керівник може бути лідером». Це дійсно є так. На нашу думку, якщо керівник є неефективним і не привертає до себе колектив, він ніколи не стане справжнім лідером.

У нашій мові більше використовується поняття «керівник», в англійській поняття «лідер», яке є спорідненим до слова керівник. Головною різницею є те, що лідер діє «знизу до гори», а керівник навпаки діє «згори до низу» [6].

Нам подобається думка Ч. Холломана, який розмежує поняття «лідер» та «керівник». Керівника він характеризує з точки відношення до влади, а лідера з огляду особистісного впливу. Керівник керується документами та наказами,

а лідер це той кого приймає або не приймає група. Тобто дослідник пропонує розмежовувати індивіда та його світогляд [7].

Для того, щоб стати справжнім лідером, потрібно прикласти зусиль та постійно працювати над собою і приділяти для цього досить багато часу. Для того, щоб створити авторитет потрібно постійно вдосконалюватися та розвиватися.

Колектив українських політологів зазначає, що політичним лідером є особа, яка має постійний пріоритетний вплив на політичне об'єднання або на суспільство взагалі, завдяки тому, що приймає постійну участь у політиці [8].

Кожен політичний лідер у своїй діяльності виконує певні функції. На основі наукових досліджень нами було окреслено найсуттєвіші та на нашу думку найголовніші функції, а саме:

1) Інтегративна – це узгодження і об'єднання спільних цінностей, ідей, ідеалів.

2) Мобілізаційна – полягає в перетвореннях у суспільстві.

3) Орієнтаційна – розробка програми політичного курсу та її затвердження.

4) Комунікативна – налагодження спільної мови із колективом та народом.

5) Креативна – постійне генерування ідей, оновлення політичних програм.

Не можемо також залишити без уваги наукову працю Д. Томпсона, який описав доволі цікаві функції політичного лідера. На його думку лідер повинен вміти створювати коаліції, вести переговори та вміти переконувати; визначати головні цілі та створювати програми для формування та розвитку політики; бути оптимістом та ентузіастом; вміти добирати та виховувати ефективну управлінську команду; вести збір інформації та вміло її використовувати; вирішувати запити та проблеми суспільства; формувати, розвивати та підтримувати свій імідж [4].

А. Пахарєв, беручи за основу різні концептуальні підходи, щодо визначення політичного лідерства виокремив декілька визначень даного феномену:

– лідерство – це різновид влади, носієм якої виступає одна людина або політична партія;

– лідерство – це перш за все управлінський статус, керівна посада, на якій приймаються важливі політичні рішення;

– лідерство – це вплив на інших людей, який є постійним і стійким; зазвичай лідер чинить свій вплив на політичну структуру; вплив лідера завжди є авторитетним і правомірним;

– лідерство – це символ спільності та зразкова поведінка всієї партії або групи [4].

В різні часи науковці займалися дослідженням політичного лідерства. Було розроблено певну кількість концепцій. На нашу думку найголовнішими та найактуальнішими є:

1. Теорія «Рис» – автори цієї теорії розглядають лідерство як соціально-психологічний феномен. Лідер має відмінні від інших енергію, розум та характер [9].

2. Теорія «Функція ситуації» на думку авторів цієї теорії, риси лідера можуть залежати від ситуації. В одній ситуації він може проявити себе як лідер, а в іншій ні [9].

3. «Синтетична» теорія – в цій теорії говориться про те, що лідерство є багатограним поняттям, яке потрібно розглядати в сукупності всієї політичної партії [9].

4. Теорія «Лідерства». Автори розглядають лідерство трьох типів: традиційне, легально-раціональне та харизматичне. При цьому вони акцентують увагу на тому, що в чистому вигляді будь-який тип зустрічається дуже рідко [10].

Проаналізувавши вище зазначені теорії, ми дійшли висновку, що феномен політичного лідерства не може залежати від якогось конкретного явища або процесу. Лідерство проявляється в сукупності особистісних рис людини, її світогляду, освіченості, поглядів на життя, її досвіді як життєвому так і професійному.

На нашу думку важливими характеристиками успішного лідера на сьогоднішній день є його імідж та харизма.

Кожен науковець поняття «імідж» та його складники розуміє по-своєму.

Нам дуже сподобалося визначення поняття «Імідж», яке запропонували В. Корнієнко та С. Денисюк: «Імідж є образом ідеального та реального політичного діяча, який сформувався в політичній свідомості» [11].

У політичному енциклопедичному словнику політичний імідж трактується як уявлення населення про ідеальне втілення тієї чи іншої соціальної ролі. Імідж політика містить в собі такі характеристики: особистісні якості, організаторські та управлінські здібності (компетентність, вміння вести полеміку, участь у процесі прийняття рішень, характеристики, що зближують лідера з електоратом, пересічне походження, простота) [5].

В. Корнієнко також вважає, що існує декілька видів іміджу, які існують в сучасному світі:

– дзеркальний – це імідж, який базується на основі наших уявлень про самих себе. Науковець говорить про те, що цей тип іміджу є позитивним, але має один недолік – це мінімальне врахування думок інших людей та політиків;

– поточний імідж характеризується зовнішнім сприйняттям політика, тобто колегами, виборцями, засобами масової інформації та журналістами;

– бажаний імідж – характеризує наші прагнення;

– корпоративний імідж – це імідж партії або організації в цілому. Сюди відноситься репутація, успішність, стабільність;

– множинний імідж – це імідж, який створюється в момент об'єднання політиків, партій, громадських організацій в період передвиборної компанії;

– контекстний імідж – це впровадження або функціонування іміджу задля використання в певній сфері, з орієнтацією на суспільство [11].

Дещо інший погляд на класифікацію політичного іміджу має науковець В. Бебик:

1. Діловий імідж – характеризує головну ідеологію політичної партії.

2. Інтелектуальний імідж – характеризується вибором до партії професіоналів.

3. Народний імідж – основою є прагнення сформувати позитивне ставлення як до «свого».

4. Політичний імідж формується на протиставленні соціалістів та націонал-демократів.

5. Жіночий імідж робиться акцент на тому, що чоловіки вже нічого не зможуть досягти в політиці [11].

Дуже важливим в політичному лідерстві є феномен харизми.

Одним хто із перших почав займатися дослідженням даного феномену був Макс Вебер. Він інтерпретував харизму як якість особистості, що визначається надзвичайною, завдяки якому вона оцінюється як обдарована надприродними, людськими або специфічно особливими силами і властивостями, не доступними іншим людям. Вона розглядається як послана Богом або як зразок [10].

На нашу думку харизма – це обдарованість людини, яка є привабливою для оточуючих, викликає велику довіру та повагу. Харизма це компонентне явище, яке складається з комунікативного, психологічного та емоційного компонентів.

Комунікативний компонент – це здатність формулювати та висловлювати свої думки, налагоджувати діалог, підтримувати взаємостосунки з однодумцями та народом [12].

Психологічний компонент містить в собі характер політика, його звички, когнітивні процеси.

Емоційний компонент – це здатність розуміти свій емоційний стан в будь-якій ситуації, здатність достойно переживати невдачі, терпіння, контролювання емоцій як позитивних, так і негативних [12].

Політик, який володіє харизмою завжди несе цінності, є моральним, чітко дотримується розробленої програми з якою йде в політику. Такий лідер завжди буде шукати шляхи для втілення своїх цілей, є відповідальним.

Раніше вважалося, що харизма це вроджене явище. Але на сьогоднішній день існує дуже багато програм, тренінгів, семінарів проходячи, які психологи та коучі у людини можуть розвинути харизму. Але все таки ми підтримуємо ту думку, що справжній політичний лідер має харизму з народження, адже скільки б її не формували та розвивали, все одно такий політичний лідер буде наслідувати безпосередньо свої інтереси, цілі та плани.

Висновки. Отже, підсумовуючи хотілося б зазначити, що на сьогодні в науці сформувалася значна кількість поглядів, щодо визначення феномену політичного лідерства. Існують дослідження даної проблематики з точки погляду різних сфер: психологічної, соціальної, філософської, політичної, юридичної. Можемо зазначити, що лідерство це одна із ключових складових політики.

На нашу думку політичний лідер обов'язково повинен мати авторитет серед однопартійців, виборців та суспільства в цілому; виконувати певні політичні функції, оминаючи свої власні корисливі цілі. І найголовніше, це те, що політичний лідер повинен обов'язково створювати імідж для себе та своєї команди, партії, адже лідерство це соціальне явище, яке найбільше проявляється та розвивається в соціальній групі. Справжній політичний лідер повинен бути здатним організувати свою команду для виконання розроблених програм та поставлених цілей. Головними якостями політичного лідера є: авторитет, гарно розвинені комунікативні та організаторські здібності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Oxford Learner's Dictionaries. Oxford: University Press. 2020.
2. Рудич Ф. політичне лідерство на пострадянському просторі: методологічний конспект. *Політичний менеджмент. Спеціальний випуск*. 2006. С. 5–14.
3. Політологічний словник : навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів. Київ : МАУП, 2005. 792 с.
4. Політологічний енциклопедичний словник. Київ : Генеза, 2004. 736 с.
5. Пахарев А. Політичне лідерство: історико-політологічний контекст і сучасне становище : автореф. дис. ... докт. політ. наук : 23.00.02. Київ, 2003. 35 с.
6. Барков В. Ю. Соціально-політичний ідеал у масовій свідомості України. Київ : Стило, 1999. 32 с.
7. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності: політико-правовий аспект. Харків, 1996. 234 с.
8. Колодій А., Харченко В., Климанська Л., Косміна я. Політологія. Київ : Ельга-Н, Ніка-Центр, 2000. 584 с.
9. Пахарев А. теоретичні основи політичного лідерства в сучасній політичній науці. *Політичний менеджмент. Спеціальний випуск*. 2006. С. 22–29.
10. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичний аналіз. Політика. Київ : Основи, 1998. 534 с.
11. Корнієнко В. О., Денисюк С. Г. Імідж політичного лідера: проблеми формування та практичної реалізації. Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2009. 145 с.
12. Shevchenko V. V. Content and structure of professional-psychological competence of military servants of the National guard of Ukraine. «KELM» (*Knowledge, Education, Law, Management*). 2021. № 3 (39), vol. 2. P. 138–142.